Hegedűs Antal

BÁNÁTI ÚJ FÖLDESURAK ÉS JOBBÁGYAIK 1782-BEN

Amíg Európa nyugati részében a XVI. századtól kezdve mindinkább kialakul a tőkés bérletek mezőgazdasági rendszere, addig, Kelet-Európában a XVI. századi nagy parasztmozgalmak után újra megerősödik a jobbágyrendszer, amelyet Engels találó kifejezéssel a „második jobbágyság" rendszerének nevez[1]. Ennek a rendszernek továbbra is az a feudális birtokjog az alapja, amely szerint minden földbirtok a földesúr tulajdona, a föld művelőjének munkája bérén és jutalmán kívül semmi egyéb joga nincs. A földesúr kétféleképpen hasznosíthatta birtokát: vagy felosztotta telkekre jobbágyai között, vagy pedig saját kezelésébe vette mint majorsági, allodiális földet. A „második jobbágyság" rendszere elsősorban abban különbözik a középkori, első jobbágyság rendszerétől, hogy a földesúrnak kezelésében mind nagyobb majorságok alakulnak ki, az erősödő merkantilista és fiziokrata termelési rendszer hatására a földesurak részben térítés nélkül, részben pedig potom váltságdíjért elvetparasztjai, jobbágyai lassanként mindinkább kisebb telkekre szorulnak vissza, és szaporítják a földnélküli zsellérek „inquilini" tömegét. A földesurak részben térítés nélkül, részben pedig potom váltságdíjért elvették azokat az irtásokat, amelyeket a jobbágyok szántókká alakítottak át, és amelyek jog szerint őket illeték meg; fölszántották a közlegelők jórészét, amelyek ugyancsak a jog szerint a jobbágyok közös használati tulajdonát képezték, kizárták őket az erdők használatának jogából is.

A földesúri terjeszkedésnek ez a folyamata Oroszország, Poroszország, Cseh- és Morvaország mellett Magyarország területén is érvényesült. A magyar földesurak bitokaikon egymásután törették fel robotoló jobbágyaikkal a korábban parasztok által birtokolt pusztákat és legelőket. A jobbágytelkek itt is mindinkább megcsappantak, és a parasztok tömegei kényszerültek béres sorba: mindig többet kellett cselédeskedniök az urasági majorokban és a földesúr hajdúi bot- és korbácsütésekkel serkentették őket a gyorsabb munkára.

Ennek a kizsákmányoló folyamatnak Magyarországon az 1767-ben

kiadott úrbéri rendelet[2] igyekezett ugyan gátat vetni, de nagyon sok helyen nem sok sikerrel. A Mária Terézia nevéhez fűződő urbárium szabályozta a jobbágyok jogait és kötelességeit. E szerint a jobbágynak joga volt saját házra, amelyet 1 holdnyi terület vehetett körül mint háztáji föld. Ezen kívül megyénként különböző nagyságban, a föld minőségétől függően, használhatott 16—40 hold szántóföldet, 4—15 hold kaszálót. (Ez egy jobbágyfelek, szesszió). A földesúr erdejéből annyi épületfa és tüzelő járt neki, amennyire a saját szükségletének kielégítésére, továbbá joga volt disznait makkoltatni az erdőben. Az urbárium ugyanígy megszabta a jobbágyok terheit is. Évente 1 forint földbért kellett fizetniük, kilencedet kellett adniuk a szántóföld termésből, továbbá évente 52 igás vagy 104 napi gyalogrobotot, végül pedig ajándékként 2 kappant, 2 csirkét, 12 tojást, fél icce vajat és 30 telek után 1 borjút. A jobbágyrobotot rendszerint szántás, vetés, aratás idején vették igénybe a földesurak, amikor jobbágyaiknak is a legtöbb munkája akadt a saját telkükön. Mindezen felül a jobbágyság kizárólagos terhe volt Magyarországon az állami adófizetés, kontribúció, amely telkenként 15—30 forintot tett ki. Ezt az adót a vármegyének kellett beszedni a jobbágytól, és ha ezt nem tudta megtenni, a saját embereivel, akkor végrehajtó katonákat küldtek a jobbágyok nyakára, akiknek ráadásul még el is kellett tartani őket a rekvirálás idején. Az állami adó egyik faja volt az un. porció, vagyis az elszállásolt katonaság és a lovak napi élelemadagja (portio oralis et equilis), a nekik járó szállás, fűtés, világítással, továbbá a forspont, azaz a katonaság szállítása egyik helyről a másikra. Igaz, a porció és a forspont ellenértékét levonták az évi adó összegéből, de ez az ellenérték mindig kisebb volt a napi, piaci árnál. Nem csoda, hogy a 18. századi magyar népköltészet a katonai beszállásolás terheit így panaszolta:[3]

Vagyon a hazában két gonosz ember,
A Porció Pál és Forspont Péter:
Ez a Porció mindent földhöz ver,
Forspont pediglen lovat, ökröt kér.

I.

A „második jobbágyrendszer" történetében Bánátnak külön története van. Földjén a töröknek 1716-ban történő kiűzése után külön tartományt szervezett az osztrák udvar, amely 63 évig, azaz 1779-ig „Temesi Bánság" néven volt ismeretes. Ezt a tartományt a bécsi udvar közvetlenül kormányozta, és II. József fogalmazása szerint az osztrák császár Bánátnak nemcsak uralkodó fejedelme, hanem egyedüli földesura is volt.[4] Ezen a földön az osztrák udvar uralkodó körei számtalan földrajzi és gazdasági rendszer bevezetésével próbálkoztak. Itt, ahol a török meg-

szállás évszázadai alatt a múltnak minden nyoma elpusztult, ahol a középkori magyar kormányzatnak és lakosságnak az emléke sem maradt fenn, és amelyet a bécsi udvar a saját fegyverei által visszafoglalt területnek tekintett, gátlás nélkül és megkötöttség nélkül „kisérletezhette" ki az abszolutista uralkodás, valamint a merkantilista és fiziokrata gazdálkodásnak szinte minden formáját[5].

Bánát egyetlen földesura a császár volt, aki a bécsi udvari kamara által igazgatta azt, mind gazdaságilag, mind pedig közigazgatásilag. A hétéves örökösödési háború (1741—1748) rendkívüli költségei arra kényszerítették Mária Teréziát, hogy a Temesi Bánságot 10 millió frontért 10 évre elzálogosítsa a bécsi városi banknak, amely mint Közép-Európa legerősebb pénzügyi intézete a XVIII. században egyébként is gyakran vállalta az államkincstár terheit. Ennek a banknak a vezetősége, amelynek tagjai között a bécsi udvari kamara tagjai is helyet foglaltak, 1759—1769-ig saját hatáskörükben, mint „ministerialis bancodeputatio" kormányozták Bánátot és gyakorolták itt a földesúri jogokat is. A 10 esztendő letelte után ismét az udvari kamara vette át a kormányzást, míg 1779-ben, a magyar rendek követelésére és a teljes kormányzati csőd és anyagi összeomlás elkerülésére Mária Terézia a Temesi Bánságot, az ún. katonai részek, gyakorlatilag Kikinda és Pancsova környékének kivételével Magyarországhoz csatolta és újra megszerveztette a régi magyar vármegyék közül Torontál, Temes és Krassó megyéket. Az említett katonai határőrvidék továbbra is megmaradt a maga szervezetében és továbbra is a bécsi haditanács irányítása alatt élt. Torontál megye széhelye Nagybecskerek, Temesé Temesvár, Krassóé pedig Lugos lett. Torontál megyében, amelynek jelentős része ma Jugoszlávia területén fekszik, és amelynek megyei levéltári fondját a Vajdasági Levéltár őrzi Karlócán. Akkor a becskereki járásban 27, a nagyszentmiklósiban 23, a kanizsaiban 34, az újpécsiben pedig ugyancsak 34 község, illetve lakott hely volt.

A XVIII. századi Bánát közállapotait és lakosságának sorsát áttekintve a rendkívüli szorgalmú és Bánátról legtöbbet író, polgári beállítottságú Szentkláray Jenő is kihangsúlyozza, hogy ezt a századot „a zavar és elnyomatás, az erkölcsi süllyedés, a bevándorlások és települések, a létért való küzdelem, a legkülönfélébb adminisztratív közigazgatási kísérletek, a panaszok és forradalmak szüntelen folyamata jellemzi"[6].

Az összes korabeli beszámolók közül a legalaposabb az a jelentés, amelyet II. József első bánáti útjának tapasztalatai alapján fogalmazott meg. Ez a nagy gonddal megfogalmazott emlékirat Bánát 18. század végi történelmének egyik legértékesebb történelmi forrása, és teljes szövegének publikálásával bizonyára nagy szolgálatot tenne a vajdasági történetírásnak. Most ennek az emlékiratnak csak a bánáti mezőgazdaság helyzetére vonatkozó részeit ismertetjük.[7]

A II. József által megrajzolt helyzetkép siralmas és megdöbbentő. Bánátot, ezt a szép és termékeny tartományt senki sem ismeri el hazá-

jának. A falut, amelyben letelepedett, senki sem tartja maradandó lakásának. „Olyannak látszanak az emberek, mintha csak ebben a pillanatban érkeztek volna ide, és csupán ideiglenesen laknának itt. Úgy is rendezkedtek be, hogy jószágukkal és háznépükkel bármelyik percben fölkerekedhessenek és nagyobb károsodás vagy sajnálkozás nélkül más helyre költözködhessenek. Mindenki csak bizonytalan haszonélvezőnek tartja magát, és arra törekszik, hogy minél jobban kiszipolyozza a földet". Teljes a zűrzavar: a kerületek vezetői nem ismerik kerületeik nagyságát és a népesség számát, a községekben senki sem tudja, mekkora a község határa. Az egész tartományban egyetlen embernek sincs tulajdona, sőt még az a megnyugtató bizonyossága sem, hogy a föld hasznát legalább bizonyos éveken át élvezheti. Az adórendszer a zsaroláson és az egyes tisztviselők kénye-kedvén alapul. A miniszteriális banco-deputáció, amely az egész tartományt kezében tartja, egyszerűen leír az adminisztrációnak, hogy adó fejében mennyi pénzt küldjön fel Bécsbe. A temesvári központi hatóság ugyanilyen szigorral továbbadja a parancsot a kerületi tiszttartóknak, azok a helyetteseiknek, akik elküldik hajdúikat a knézek nyakára, akik azután tetszésük szerint szedik össze az adót a néptől. A tisztviselők csak arra törekszenek, hogy a követelt összeg összejöjjön, de azzal mit sem törődnek, hogy mi módon szedik azt össze. Nem csoda, hogy a román és szerb jobbágyoknak e miatt, és a német telepesek állandó terjeszkedése miatt, akiknek minduntalan át kell adni a földjeiket, teljesen elment a kedve a komolyabb földműveléstől. A helyzetet csak súlyosbítja az a gyakorlat, hogy a falusi knézek minden évben újra felosztják a jobbágytelkeket. II. József hivatkozva a látogatása alkalmával neki átadott számtalan kérvényre és panaszra, kijelenti, hogy „mindez természetes akadályozója az egyébként szép és áldott Bánát földvirágzásának."

A bánáti puszták jórészét mind az udvari kamara, mind pedig a bécsi bank szerb, örmény és makedóniai görög és cincár bérlőknek adta ki, akik „Banatische Predien Societät" néven érdekvédelmi társulatot alakítottak. II. József igen súlyos szavakkal ítéli el ezeknek a kereskedőknek a gazdálkodási módszerét, amellyel egyaránt megzsarolják a földet is és a parasztságot is. Máskor pedig ugyanezek a bérlők a földterület nagyságával arányban nem álló csordákat legeltetnek, úgyhogy sokszor egy szarvasmarhára 27 hold legelő is jut, mégpedig a legjobb minőségű földekből; a földművelés javítása érdekében senki sem tesz semmit: a jó földeket legelőnek használják, a rossz minőségűeket szántóföldnek, semmiféle rendszert nem követnek. Sok jobbágynak több telke van, mint amit megművelhetne. Útja során a fejedelem alig látott cséplőszérűket. A cséplést úgy végzik, hogy a learatott gabonát rögtön a helyszínen kiatapostatják az állatokkal, és így sok szem elvész.

II. József nem elégedett meg a bajok fölsorolásával, hanem jelentésének befejező részében mindenre kiterjedő reformjavaslatokat tett, amelyeknek nyomán először is leváltották a teljes bánáti tisztikart, az el-

nöktől kezdve az utolsó altisztig, és csak néhány valóban becsületes embert hagytak meg hivatalában. A régi tisztikart ugyanis sommásan „kerületeik despotáinak" nevezte II. József, és az volt a végkövetkeztetése, hogy a „Bánátban a lehető legkorruptabb rendszer és kormányzat uralkodik, hogy az itteninél károsabb gazdálkodást kigondolni sem lehet, és hogy sehol a világon nem él annyi romlott és lusta tisztviselő, mint itt".

Bánát sorsát illetőleg II. József választás elé állította anyját és a bécsi udvart: mivel a jelenlegi rendszer semmiképpen sem tartható fenn tovább, azért vagy az egész Bánátot határőrvidékké kell alakítani, vagy pedig be kell kapcsolni a polgári kormányzatba. Az első esetben azonnal le kellene állítani a németek telepítését, meg kellene nyitni Bánátot a szerb, román és egyéb törökországi menekültek előtt. A második esetben a bánáti kincstári földeket általában 50 000 forint értékű részletekben lehetőleg minél előbb el kell adni magánosoknak. A vevők személyét illetőleg teljes liberalizmust kellene alkalmazni: nem számítana a vevő nemzetisége, vallása, nemes vagy nemtelen volta. A birtokok vételárát illetőleg is nagy kedvezményeket kellene tenni: ha nem tudnak fizetni a vevők készpénzben, akkor hosszú részletfizetési kedvezményekben is részesíthetik őket, továbbá hatévi teljes adómentességben és ezután is míg csak meg nem erősödnek, nagyfokú adókedvezményben. Ilyen megoldás esetében, amelyet ő maga előnyben részesítene az első előtt, az államháztartás megszabadulna súlyos terheitől, és a Bánát rövid idő alatt sokkal jobban lenne megművelve és benépesítve, mint eddig. Azzal, hogy az uralkodó és udvara a második megoldást fogadták el, majd kétszáz évre, egészen 1944-ig döntően megszabták a Bánát fejlődésének és történelmének irányát, a sűrű német és magyar telepekkel tarkított és nagybirtokokban bővelkedő tartomány formájában.

II.

Bánát feudalizálásához az első lépést, paradox módon, a nagykikindai kiváltságos szerb kerület felállítása jelentette 1774-ben[8]. Az osztrák udvar ugyanis nagyon jól tudta, hogy a szerb granicsárok minden erejükkel tiltakozni fognak jobbágysorba taszításuk ellen és az 1751. évi oroszországi szerb kivándorláson okulva már eleve biztosítani akarta a szerbség számára azt a szigetet, ahol ők földesúri joghatóság nélkül és nemesi latifundiumok nélkül élhetnek. A bevándorolt szerbeket a bécsi udvar egyébként is mindig mint a császár fegyveres hatalmának részét tekintette, és kezdettől fogva azon volt, hogy a Délvidéken ezt a hatalmat fentartsa, és a szerbeket az ország polgári rétegétől elválassza. A szerb nép ügye, Kolowrat miniszter megfogalmazása szerint, „austriacopoliticum", a nép maga pedig „patrimonium Domus Austriacae", tehát közvetlenül Bécs fennhatósága alá tartozik.[9] Jórészt Bécs mesterkedésé-

nek és politikájának következménye volt az az akkor már mélyen gyökeredző ellentét is a magyarság és a szerbség között, amelyet II. József is többször tapasztalt délvidéki útjai során, és amelyet a szerbek mellett a románokra is kiterjeszt egy 1759-ből kelt információ a Bánság területéről: „az oláh és a rác nemzet nagy ellenszenvvel viseltetik a magyarok iránt és már 200 éve hozzászokott a közvetlen török és osztrák uralkodáshoz, és határtalanul gyűlöli a megalázást az uraságok előtt, de különösen a magyar nemességnek nemesi kiváltságait az úgynevezett misera plebs fölött. Mindezt elviselhetetlenebbnek tartja mint akár a török igát".[10]

A nagykikindai distriktus 1774. évi kiváltságlevele biztosította a szerb népnek adott kiváltságokon, privilégiumokon túlmenően az itt lakók mentességét minden ingyen robottól és fuvarozástól, valamint a katonai beszállásolásoktól, de szétosztotta a lakók között az eddig közösen birtokolt „überland" földeket is. A kötelező katonáskodáson kívül meg kellett fizetniük az állami földadót, karban kellett tartaniuk az utakat, katonai létesítményeket.

A második lépés, amellyel Bécs és Bánát polgárai közigazgatásának bevezetését és a földek latifundiumokká való alakítását meg akarta könnyíteni, az ún. „Bánáti urbárium" bevezetése volt. Ezt az urbáriumot 1780-ban léptették életbe, és több pontban enyhébb volt, mint a magyarországi urbárium. Így a bánáti jobbágyság nagyobb telekhez jutott mint a magyarországi, föl lett mentve az ún. hosszúfuvaroktól, amelyek több napon át tartottak, az egy öl tűzifának a földesúr számára való kötelező kitermelésétől, a makkoltatási díjak önkényes megállapításától valamint a menyegzők és ünnepélyek alkalmával a földesúr számára adandó kötelező ajándékoktól.[11]

A harmadik lépés a polgári közigazgatás 1779. évi ünnepélyes kihirdetése és a megyei adminisztráció bevezetése volt, olyan formában, amint azt a bevezetésben említettük.

A negyedik és döntő lépésnek a bánáti birtokok eladását tekinthetjük, amelynek megszervezésével az udvar gróf Niczky Kristófot bízta meg, aki ettől fogva hosszú időt töltött Bánátban, hogy a helyszínen szerzett tapasztalatok alapján irányíthasson mindent.[12] Mindjárt itt-tartózkodása első napjaiban nagy levelezést folytatott az ország különböző részein élő barátaival és a megyékkel, tudatva velük, hogy a kincstári jószágok nemsokára kisebb részletekben, jutányos áron és kedvező feltételek mellett lesznek eladva. Szerette volna, ha elsősorban magyar és a megyei életben járatos emberek jelentkeznének vevőre, és ezért kihangsúlyozta, hogy a vevők, ha nem is lennének nemesek, nemesíttetni fognak, és az új vármegyében lehetőségük nyílik majd kedvező állatokhoz jutni. Azonban várakozásában csalódnia kellett: mind a vármegyék, mind pedig egyesek negatív választ adtak a felhívásra, és alig akadt olyan magyar jelentkező, és az is inkább a nincstelen köznemesek sorából, aki a távoli Bánátba, amely az országnak folyton fenyegetett és egészség-

telen végvára volt, és ahonnan a garázdálkodó rablók rémtetteiről vérfagyasztó hírek keltek szárnyra, megtelepedni kívánt volna. Nem meglepő tehát, hogy az itteni állapotokkal már inkább megbarátkozott vagyonosabb szerb, makedón és örmény kereskedők lettek Bánát legnagyobb részének új földesurai.[13] Szerbek voltak: Stefan von Keresztúry, Martha Josiths, Karl Raikovics, Joszin Malenicza, Stephan Kyriak, Bazlikius Damianovics, Jefta Moiths és Jurkoviths, Johann Nikolits, Damaskin Popovics. Elszerbesedett makedónok (cincárok, görögök): Markus Servüsky, Christoph és Cyrillus Nako, Bogdan Karaczony, Lucas Lazar, Naum és Constantin Moska, Hadschy Pasaschia, Andreas Kazony, Andre Mocsony, Hadschy Michael, Naum és Constantin Padan. Elmagyarosodott és katolizált örmény volt Kiss Izsák.

A kincstári uradalmak Niczky Kristóf terve szerint lettek eladva. E szerint a földállománynak fele került árverésre, úgyhogy egyáltalában nem nyúltak a kikindai distriktus és Nagybecskerek földjeihez, mivel ezekkel más terve volt a kincstárnak, amely nagyobb részt megtartotta a Bánát keleti részén fekvő uradalmakat is. Az eladandó birtoktesteket úgy alakították ki, hogy minden uradalomhoz a szántón kívül víz, erdő és nádas is tartozzon. Ezeket értékük szerint 4 osztályba sorolták:

1. 300—400 000 forint értékű volt 4 uradalom,
2. 150—300 000 forint értéke volt 123 uradalomnak,
3. 50 000—150 000 forintos uradalmak,
4. 50 000 forinton aluli uradalmak, amelyeket a megyei szolgálatokat vállaló szegényebb sorsú egyénekneh tartottak fenn.

A vásárlókat, ugyancsak Niczky terve szerint, megillették a következő kedvezmények: megkapják a magyar nemességet — a vásárolt birtok árának csak a felét kell készpénzben befizetniük, a többit rátáblázzák a birtokra — a betáblázott hátralékot 10 év alatt kellett kifizetniük, évi négy és fél százalékos részletekben.

Ezek alapján került sor 1871. augusztus elejétől kezdve a bánáti uradalmak árverésére: a 30 000 forinton felüli birtokokat Bécsben, az alatta lévőket pedig Temesváron adták el. Hogy nagyobb érdeklődést biztosítsonak, azért a napi árnál jóval alacsonyabb összegben jelölték meg a kikkiáltási árat, de az udvar az árverezők közé küldte a maga titkos megbízottait, akik gondoskodtak arról, hogy fölhajtsák az árakat, úgyhogy végül is a 4 213 617 front kikiáltási ár helyett 4 948 526 forintot kapott az udvar az eladott birtokért.[14]

A következőkben csak a jugoszláviai Bánátban lévő, illetve a határhoz közel eső uradalmaknak és vevőinek jegyzékét közöljük:[15]

Aradac: Kiss (Akoncz) Izsák, elmagyarosodott örmény kereskedő Erzsébetvárosból, aki évtizedeken keresztül bérelte a bellyei uradalmat és egyike volt a legtöbb bánáti birtokot vásárlóknak. Aradacra 1785-ben Pest, Békés, Nyitra és Zsólyom megyéből telepített szlovákokat.

Banatska Topola: Karácsony Bogdán elszerbesedett örmény kereskedő, akinek családja Moldvából és Erdélyből jött Aradra.

Banatski Brestovac: özv. Josity Márta.

Banatski Monoštor: Marczibányi Lőrinc, Terencsén megyéből érkezett és Torontál megye alispánja lett.

Begejci (Nagy-Torák és Kis-Torák): új földesura Kiss Izsák. Kizsákmányolása ellen a szomszédos románokkal és szerbekkel együtt állandóan tiltakoztak az új jobbágyok, akiknek panaszai éveken át bő anyagot szolgáltatnak a megyei hatóságoknak.

Čoka: Marczibányi Lőrinc.

Ečka: Lázár Lukács örmény kereskedő, a bellyei uradalom egyik bérlője. Szerb és román, valamint a később érkező szlovák és bolgár telepesek is elköltöztek az új földesúr kizsákmányoló törekvései miatt.

Elemir: Kiss Izsák. 1783—84-ben a szerb jobbágyság legnagyobb része a Határőrvidékre vándorolt ki.

Firidj (Féregyháza): Jefta Moić és Jurković eszéki kereskedők.

Hajdučica (Istvánvölgy): Damaskin Ljubomirović Stevan makedón-szerb kereskedő.

Idjos (Tiszahegyes): Balassa alispán és Gombócz György vármegyei esküdt Vas vármegyéből.

Itabej: Kiss Izsák. A szerbek, miután nem tudtak megbékélni a jobbágysorssal, kivándoroltak a Határőrvidékre. Addig is a község a földesurak elleni mozgalmak központja volt.

Jankov Most (Jankahíd): Lázár Lukács.

Konak: Karácsonyi Mihály torontáli főszámvevő.

Klek (Begafő): Lázár Lukács. A román és szerb lakosság kivándorolt a Határőrvidékre.

Nakovo: Nákó Kristóf és Cirill (Sándor) elszerbesedett makedón kereskedők, kik közül az idősebb, Kristóf, szinte felülmúlhatatlan a kapzsiságban, kegyetlenségben és izgágaságban. A megyei iratok tanúsága szerint szinte mindenkivel pörösködik, aki valami módon kapcsolatba lép vele. Az idetelepített magyar és szlovák jobbágyság 6 év múlva elhagyja az uradalmat.

Novi Bečej (Törökbecse): Hadzsimihal Pál (Sissányi), makedón kereskedő.

Novo Mileševo (Beodra): Karácsonyi Bogdán.

Novi Kneževac (Törökkanizsa): Szerviczky Márk, elszerbesedett macedón kereskedő Újvidékről.

Ostojićevo (Tiszaszentmiklós): Bogyó Mihály, Torontál megye alszolgabírája, aki azonban már 1797-ben átadja birtokát Jettin József török kereskedőnek.

Padej: Ormosdy István pozsonyi lakos.

Rusko Selo (Torontáloroszi): Stefanović Vasilije szerb kereskedő.

Sanad: Kroppel Ignác német kereskedő Bajáról.

Sečanj (Torontálszécsány): Kászonyi András Aradról.

Sutjeska (Szárcsa): Szálics Mátyás torontálmegyei szolgabíró.

Torda: gróf Pejacsevich József Szlavóniából.

Veliki Gaj: Josip Malenica Temesvárról.

Žitište (Begaszentgyörgy): Kiss Izsák. A román jobbágyok, a sikertelen lázadás után Pancsova vidékére költöztek.

Bánát romániai részében, de a jugoszláv határ közvetlen közelében az alábbi uradalmak találtak gazdára:

Beba: gróf Batthány József és testvérei.

Sanicolaul Mare (Nagyszentmiklós): a környező pusztákkal, melyhez hozzátartozott Teremija (Marienfeld-Albrechtsflur) valamint Komlosul Mare (Tótkomlós) a Nákó testvérek vették meg, 700 000 forintért.

Fojeni (Fény): Mocsonyi (Popovics) András makedón kereskedő Pestről, akit már 1782. okt. 19-én számadójával együtt meggyilkolnak az elkeseredett jobbágyok.

Csávos: Endrődy Mátyás torontálmegyei alszámvevő. A magyarországi Bánát uradalmai közül Szőreget Szeged szabad királyi város, Kiszombort pedig Oexl József sziléziai származású serfőző vásárolta meg Nagyszentmiklósról.

A bánáti latifundiumok megalakításával rendkívüli nehéz és küzdelmes évek kezdődtek a parasztság számára: a jobbágyság korszaka. Bármennyire is iparkodott a bécsi udvar az ismertetett rendeletekkel könnyűvé tenni az átmenetet, az új jobbágyok keservesen érezték az új földesurak kizsákmányoló uralmát, akik miután a feudális urak kiváltságait megkapták, a balkáni szpáhik és a moldovai bojárok brutális kegyetlenségével iparkodtak igába törni alattvalóikat. A szerb, makedón, és örmény kereskedők szokatlan kapzsisággal iparkodtak már az első években makszimális hasznot kihozni földjeikből.

A mellékelt és eddig még nem publikált jobbágylevelek és vármegyei iratok ennek a világnak a kezdetét világítják meg. A jobbágyság ugyanis Bánátban is úgy védekezett a kizsákmányolás ellen, ahogyan tudott: kérvényezett, kilincselt, először a vármegyénél, majd ha ott nem segítettek, az udvarnál. Különösen Mária Terézia és II. József korában lett igen népszerű a jobbágyküldöttségek Bécsbe menetele, akiket szívesen és készségesen fogadott az udvar és gyakran maga az uralkodó is. Bár legtöbbször nem kaptak a jó szónál és biztatásnál egyebet, hazatérve mégis szinte legendás színben tüntették fel tapasztalataikat és az uralkodóval való találkozásukat, és így megerősödött a nép között a hit, hogy a császár az ő oldalukon áll. A II. Józsefhez intézett bánáti kérvények és panaszok egy rendkívüli gazdag gyűjteményét képezi az a 408 levél, amelyet 1768-ban, első útja alkalmából nyújtottak be hozzá főleg román és szerb jobbágyok, és amelyeknek nagy része a földjuttatások körüli szabálytalanságokat, a német telepesek jövetele miatti bizonytalanságot panaszolja, sok egyéb nyomorúság mellett.[16] Az összes között talán a legjellemzőbb annak a jobbágynak a levele, amelyet most magyar fordításban közlünk: „Irgalmas szívű Császárom! Négy napot robotolok, az ötödiket a halastavaknál, a hatodikat az uraságval vadá-

szattal töltöm, a hetediket az Úristennek áldozom! Fontold meg, irgalmas szívű császárom, hogyan tudom ezek mellett az adókat és a járandóságokat fizetni!"[17]

A Bánát új jobbágyai is kérvényekkel próbálkoztak először, amikor azonban betelt a pohár, és a megyei hatóságok nem orvosolták panaszaikat, akkor tagadták meg a munkát, bosszulták meg gyilkosságokkal és gyújtogatással sérelmeiket és több esetben, szervezetten is szembeszálltak elnyomóikkal, az új földesurakkal. A XVIII. század második fele és a XVIII. század eleje egyébként is a mind gyakrabban fellobbanó parasztfelkelések ideje a földesúri szolgáltatások szüntelen emelkedése miatt Hódmezővásárhelyen és Mezőtúron 1753-ban, Szlavóniában 1755-ben, a Székelyföldön és a Dunántúlon 1764-ben; 1784-ben pedig kitört az erdélyi román jobbágyok fölkelése, amely négyszáz falu majd 30 ezer jobbágyát mozgatta meg Alsó-Fehér, Zaránd, Hunyad és Arad vármegyékben, és amelynek hullámai a mai jugoszláviai Bánát román jobbágyait is mozgásba hozták, mint azt a toráki és kleki jobbágyleveleknél látni fogjuk. II. József, bármennyire is szívén viselte az adózó jobbágyok sorsát, nem tudott egyértelműen az oldalukra állni és keményen megtoroltatta a feudalizmus felszámolására irányuló mozgalom vezetőinek a bűnét: százakat vettetett börtönbe, a fölkelés vezetőit pedig, Horiát és Closcat kerékbe törette és fölnégyeltette. A Bánátba érkező császári és helytartótanácsi rendeletek is a legszigorúbb rendszabályokat és megtorlásokat követelik a mozgolódó jobbágyokkal szemben. Amikor pl. a vármegyei hatóságok utasítást kérnek, hogy mi módon járjanak el az ittabéi, toráki, szentgyörgyi és écskai jobbágylázadások részvevőivel, akkor a császár a Helytartótanácson keresztül azt a kívánságát fejezi ki, hogy mindannyiukat állítsák bíróság elé. Nem fogadja el a temesvári görögkeleti püspök garanciáját Bertisich Nikola ittabéi parochus ártatlanságát illetőleg, mert már ez ideig bebizonyosodottnak látja azt, hogy a pópa volt a lázadás szellemi vezére. Ez ugyanis a templomban Isten megvilágosító kegyelmét kérte a császárra és a vármegye uraira, hogy töröljék el a földesúri intézményt; ugyancsak a templomban megátkozta azokat a hivőket, akik elfogadják a földesúri hatalmat; a templom előtt pedig arra biztatta a szervezkedőket, hogy csak menjenek kívánságaikkal Bécsbe, a temesvári vladika garantálja sikerüket. Mindezek alapján a császár utasítja a vármegyét, hogy a pópát és Tamás nevű társát haladéktalanul tartóztassák le és állítsák bíróság elé.[18]

Pár hónap múlva pedig, 1783. március 7-én, miután a fényi földesúrnak, Mocsonyi Andrásnak, több uradalmi tisztviselőnek meggyilkolása, valamint az urasági pénztár kifosztásával az elégedetlenség tovább gyűrűzött, ismételten meghagyta, hogy a teteseket állítsák bíróság elé, és a hazai törvények szerint a legsúlyosabb büntetéssel sútjsák őket.[19]

A torontálmegyei úriszéki iratok különösen bőséges adatokat tartalmaznak Nákó Kristóf visszaéléseiről és kegyetlenségeiről, aki eljárásában a legelemibb törvényeket sem vette figyelembe. Amikor egy alka-

lommal a szolgabíró figyelmeztette őt a törvényesség betartására, a peres eljárás alkalmával dühösen felugrott és tajtékzó dühében, székét földhöz vágva ordította: „Mord sakrament, kecz zum taifl, mars, sai ferflucht, vos prauche ich to maine Lait rebellen zu mochen!" Nem csoda, hogy az elnöklő szolgabíró is kénytelen föltenni a kérdést: vajon ez az ember egyáltalán alkalmas arra, hogy mint földbirtokos, az úriszék enlöke legyen?[20]

Biztos, hogy a vármegye tisztviselői már azért is ellenszenvvel viseltettek az új földesurakkal szemben, mert ők csekély földbirtokaik miatt, szegények voltak mellettük, de a köztük fennálló feszültségnek kétségtelen forrása volt az is, hogy a szolgabírák az úrbéri rendeleteknek megfelelően kénytelenek voltak eljárni a földesúri kilengések ellen, akik viszont árgus szemekkel figyelték a megyei tisztviselők minden lépését, és amikor csak tehették, följelentették őket.[21]

Hasonlóképpen gyakran feszült volt az új földesurak és tiszttartók kapcsolata az egyes falvak jegyzőivel, nótáriusaival. Ezek a magyarul és latinul írni tudó, leginkább Észak-Magyarországról származó nincstelen embrek már azzal, hogy vállalkoztak a jobbágyok panaszának írásba foglalására, kivívták maguk ellen a földesurak haragját, akik részben igaz, részben hazug vádakkal iparkodtak elmozdítani őket munkahelyükről. Így pl. Kiss Izsáknak žitištei (Begaszentgyörgy) uradalmán a jobbágyok mellé álló Pap János jegyző nem volt hajlandó elhagyni a községet és munkahelyét. A peres eljárás során a szolgabíró a jegyző oldalára állt és meghagyta, hogy „Pap János utóbbi rendelisemig még meg hagyatik Szent Györgyé notariusnak, azért kiki annak ismérje, mindt eddig". Az uradalmi tiszttartó azonban ennek ellenére el akarta zavarni a jegyzőt, mire az önérzetesen a következő levelet küldte neki:

„Tisztartó Úr! Az igazságon kívül semit sem vétettem az Úrnak; bizony Kegyelmed haragjára semit sem hajtok, tessék hozzon magának notariust, én ugyan kurva módra Sz. Györgyrül ki nem megyek sententia nélkül, két kezemnek ereivel is el élhetek, ha Isten ő szent felsége meg engedi, mind addig még conditiom találtatik. Szent György 3-a Julii 1784. Papp János mp. a helység hittes nottariusa".[22]

Az igazságtalanság és elnyomatás elleni küzdelem, mint minden szabadságharc és forradalom, Bánátban sem volt hiábavaló. Rákényszerítették az új földesurakat arra, hogy tiszteljék az emberi méltóságot és lazítsanak a szolgaság kötelékein. Maga II. József az 1781-ben kiadott cseh jobbágyrendelete után 1785-ben magyar földön is megtiltotta a gyűlölt jobbágy név használatát, biztosította a szabad költözködés jogát minden embernek, vallási és faji különbség nélkül, nem engedte, hogy törvényes ítélet nélkül megfosszák a jobbágyot telkétől, majd pedig 1786-ban szigorúan megtiltotta a jobbágyok fájdalmas és megalázó botozását, megszűntette a földesurak elővásárlási jogát a parasztoknak piacra szánt árujára és megengedte, hogy a parasztok egész éven át mérhessék saját termésű boraikat.[23]

Bánátban többek között II. József királyi biztosa, az erős kezéről közismert Bachó János, iparkodott érvényt szerezni az úrbéri rendelkezések jobbágyokat védő pontjainak, miután őt is elárasztották a jobbágyok panaszlevelei. Megfenyegette a földesurakat, hogy ha kell, „túlkapásaik és uralkodási hajlamaik büntetéseként jobbágyaik előtt is megszégyeniti őket"[24].

Jegyzetek

1. Arató, E.: Kelet-Európa története a 19. században, Budapest, 1974, 5.
2. Unger-Szabolcs: Magyarország története, Budapest, 1976, 141.
3. Molnár E.: Magyarország története, Budapest, 1967, I. 326.
4. Wiener Haus-Hof- und Staatsarchiv (HHSTA), Hofreisen, Fass. 2., Konvolut 3, 303.
5. Bánát kormányzatáról és gazdasági helyzetéről alaposan tájékoztat Szentkláray J.: Száz év Dél-Magyarország újabb történetéből, Temesvár, 1879, I. 51—380; valamint Jordan, Sonja: Die kaiserliche Wirtschaftspolitik im Banat im 18. Jahrhundert, München, 1967.
6. Szentkláray i. m. 248.
7. HHSTA, i. h.: Berichte über die militärische und religiöse Situation... 243—318.
8. Popović, D.: Srbi u Banatu, Beograd, 1955, 69—70.
9. Szentkláray, i. m. 197.
10. Idézi Szentkláray, i. m. 182.
11. Bözendorfer J.: Agrarni odnosi u Slavoniji, Zagreb 1950, 92 és 130.
12. Niczky Kristóf életét és tevékenységét részletesen ismerteti Szentkláray i. m. 304—380.
13. HHSTA, Hofreise, Konv. 3. 481—82; Vojvodina (Istorijsko društvo) Novi Sad, 1939, II. 140—150., és Andonovski: Makedonija i Vojvodina, Zbornik Matice srpske za društvene nauke, sv. 23—1959, 8—10. alapján.
14. Bodor A.: Dél-magyarországi telepítések története, Budapest, 1914, 21.
15. Magyarország vármegyéi és városai, Torontál vármegye, Budapest 1911 (a helységek és családok történetének megfelelő helyein).
16. Hofkammer Archiv, Banatica Acten, Fass. 80, a. 1768, „Memorialien von der Reise 1768".
17. Idézve Radics P.: Die Reisen Kaiser Joseph II., Wien 1890, 22. alapján.
18. Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 8. 1. és 1783. 11. 57.
19. Uo. 1783. 11. 162.
20. Uo. 1784. 30. 99. Nákó Kristóf egyébként a bécsi udvarnak a 18. századvégi szerb vezérférfiakat nyilván tartó listáján is a leglesújtóbb jellemzést kapja: „Hat wenig Verstand". V. ö. HHSTA, Illyrico-Serbica, Karton 6.
21. Vajdasági Levéltár, Torontál, 1784. 28. 96 és 97; 1785. 37 és 39, 1785. 43. 29, stb.
22. Uo. 1784. 28. 78.
23. Molnár E. i. m. 389. o.
24. Vajdasági Levéltár, Torontál, 1785. 46. 27.

Függelék

Torontál megyei jobbágyok panaszlevelei 1782-ből.

I.

Beodra (Novo Mileševo).

Alól meg írattak instálni[1] kételeníttetnek a végett, hogy az ki adatott Urbariumnak[2] némelly részeit semmiképpen nem érhetik, mellynek tenorja[3], hogy úgy lészen, a mint az földes uraság által hajtogattatnak, lehetetlen meg maradniok, mert kevés esztendők mulva úgy el kelletik fogyniok, hogy sem ő Felségének sem pedig az Uraságnak nem fognak szolgálhatni: az következendő okokra nézve:

1. Hogy az robottára miólta az dolog idő bé jött egész hétre hajtogattatnak, és az kaszálás közben sem kaszájokat megverni, sem peddig enniek nem engednek, hanem az kenyeret kezekben kelletik venni, és ugy dolgozni, másképp a gondviselők[4] által korbáccsal verettetnek.

2. Hogy éjjel nappal egy sztrázsának a földes úr házánál minden bonificatio[5] nélkül szolgálni kelletik.

3. A gondviselők kertekről kertekre járván, tetemes károkat okoznak mert kukoriczájokat, paszulyokat, és egyéb veteményeiket le szedik, a hol dinnyét találnak az érettet el költik, az éretlent pedig fel hasogatván el hánnyák.

4. Midőn kocsival robottot tésznek, marhájok az legelő mezzőnek nem léte miat éhhet majd elvesz, és ha térgyig való vízbe is valamelly hitván sásat marhájok meg elégitésére kocsijokra kaszálnak, erősen arrestáltatnak[6] és verettetnek.

5. A bárány dézsmáláskor némellyek négy avagy öt báránykábul dézsmáui egyet adni kelletett.[7]

6. Hogy az Urbáriumnak negyedik részében a mint valamennyire észre vettek, meg vagyon, hogy a melly határban erdő vagyon, tartozik a földes Uraság a lakosoknak tűzre való fát adni, azt pedig sokat fel nem lehet találni, hogy ahol erdő nincsen, és nád vagyon, szabad légyen e azt vágni, avagy nem.

7. Hogy az Urbáriumban, az legutolsó levelen fel vagyon kézi írás által jegyezve, hogy a kortsma beneficiumja ezen Helységnek Sz. Mihály naptól fogva, Sz. György napig lészen, az Uraság pedig tsak egy angariára[8] akarja a Hellységnek engedni, amint is ezen folyó esztendőben csak egy angaria bonificaltotatott az Arendából.

Az Hellység Notáriusa által
Beodran die 4-a Aug. 1782

Osztoja Milin
Nicola Molancz
Gyuragy Ranski
Milos Steta
Jovan Kulpinacz
Stefan Tornyanszki
Damjan Popov

Josza Mali
Janko Czigulicz
és a többi Beodrai lakosok

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 7. 167)

1. folyamodni — 2. Egy falu földesúri terheinek jegyzéke, mely általában egy-egy nagyobb terület részére egységesen van megállapítva. — 3. tartalma, szövege. — 4. Az uraság hajdúi. — 5. A robotszolgáltatás bevezetése a jobbágy robotos könyvébe. — 6. fogságra vettetnek. — 7. Csak tíz bárány után kellene egyet adni dézsmába (a decima = tized szóból). — 8. 3 hónapra.

II.

Beodra (Novo Mileševo).

Tekintetes NT Vármegye!

Alól megírt esedezik a véget, hogy ha azon házát, mellyet az Tekintetes Subst. V. Ispány Ur commissiója[1] mellett Nemzetes Sántha István V. Szolga Biró Ur, Karátsony Bogdány Beodrai Földes Ur számára el becsültetett[2] vissza nem nyerheti, leg=alább csak az korcsma házát, mellyet az emlitett Földes Úr nem becsü, hanem csak alku szerint szándékozna el venni, visza nyerhesse: a következendő okokra nézve:

1. Hogy az Töröknek keze alól ki jövén le tett hitével pecsétlette EÖ Felségéhez való hivségét, és 33 esztendőkig feleség nélkül élvén, hiven adózott eö Felségének.

2. Hogy ennek előtte öt esztendőkkel, életét koczkára vetvén feleségét és gyermekeit is ki hozván a Török kéz alól, kikkel élete fogytáig eö Felségének hiv adózója kiván lenni.

3. Valamint már 38 esztendőknek el folyása alatt, életének jobb részét Beodrán töltötte légyen el, és minden adóját hiven megfizette, ugy ezen tul is még koporsójába nem záratik másuvá menni nem kivánkoznék, hanem azon egy Hellyben reá háromló portioját[3] fizetgetni szándékozik.

Sigl.[4] Beodrae die 4-ta Aug. 1782.

Varzsi Mihály beodrai lakos

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 10. 27.

1. megbízatása — 2. A ház értékének hatósági közegek által való megállapítása. — 3. A hadsereg eltartására fizetett adó. — 4. A „Sigillatum = pecsételtetett" rövidítése.

III.

Beodra (Novo Mileševo).

Tekintetes NT Dominális Szék![1]

Alól meg irattak esedeznek azon, hogy az Urasság házánál tett strázsáknak urbariális bonificatioját nyerhessék meg; kik a következő rubrikák szerint éjjel vagy nappal sztrázsát állani kételenittettek, és pediglen

		nappal	—	éjjel
	Luka Gyurin	3		2
	Neczko Marcov	5		3
	Ninko Ludaja	6		5
	Sima Szekez	5		5
+	Jovan Branko	2		2
+	Paja Hajos	3		—
	Peter Vergovics	8		8
+	Vasza Momirov	1		—
+	Stevan Baranyacz	3		3
	Arsen Gagity	1		1
	Jevta Urossev	4		4
	Laza Momirov	1		1
	Theovan Todorov	1		—
	Riszta Morotvanszki	2		2
	Glisa Birov	1/2		1
	Todor Sztojanov	1		2

és a többi Beodrai lakosok

Az Hellység Notariusa által
28-dik Aug. 1782-dik esztendőben
(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 10. 30.)

1. Úriszék. Ez a hivatalos neve a jobbágyok ügyében bíráskodó jogi intézménynek, mely a XII. századtól 1848-ig, a jobbágyság megszűnéséig működött. Az úriszék tagjai a földesúr emberi, valamint a vármegye hivatalos megbízottai voltak. Tárgyalásaikról jegyzőkönyvet kellett vezetni, melyekben egészen közvetlen módon föltárulnak a korabeli gazdasági és társadalmi viszonyok.

IV.

Beodra (Novo Mileševo).

Tekintetes NT Dominalis Szék!

Alól meg irt panaszolkodik a véget, hogy ennek előtte tiz napokkal, a földes Uraság által elrendeltetett, hogy egy tanulatlan csikót a Sz. Tornyai pusztára vezessen, ki midőn a Szent Miklósi hidra érkezett volna, hogy a csikó a hidra nem akar menni, a Gondviselő meg ütötte a csikót, aki azomban véle együtt le ugrot a hidról, és őtet ugy öszve törte hogy Nagy Sz. Miklóson magának kotsit fogadni kételenittetett 1 Ft. és 30 kr. bérben, az óltátul fogva fel nem kelhet, és magának is semmi dolgot nem tehet: mellyre nézve esedezik, ha valamelly bonificatiot nyerhetne az Nemes Dnális Szék által.

Az Hellység Notar. által

Sima Szekez beodrai lakos

28-dik Aug. 1782-dik esztendőben
(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 10. 30.)

V.

Beodra (Novo Mileševo).

Tekintetes NT Dominális Szék!

Alább meg irt, esedezik, hogy azon egész Sessio föld,[1] mellyet az ura néhai Vásza Vozin az első geomtrica dimensuratiokor[2] magára vett, tőle el ne vétessék, és annak terhétül immunitáltassék,[3] az következenő okokra nézve:

1. Hogy mint egy három holnapokkal ennek előtte az Ura meg halálozván, hat gyermekeivel együt minden házi szükségnek provisiója[4] nélkül sanyaru özvegységre maradott: annyira is inkább.

2. Hogy az házacskáját (mely noha már romladozó félben vagyon) az Uraság el venni és azon funduson[5] korcsmát épitteni szándékozik.

Az Hellység Notar. által.

Néhaj Beodrai
Vásza Vózinnak elmaradott özvegye Jéla.

28-dik Aug. 1782-dik esztendőben
(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 10. 30.)

1. jobbágytelek — 2. földméréskor — 3. mentesíthessék — 4. ellátása — 5. telken.

VI.

Beodra (Novo Mileševo).

Tekintetes NT Dominális Szék!

Alól meg irt panaszolkodik a véget, hogy az elmult Sz. György nap tájban, az Uraság a házát el foglalta, és kocsma háznak forditotta légyen minden arendalis pensio[1] nélkül, sőtt inkább, noha az házat nem usualta,[2] még is nekie robbottalni kelletet, és az adójának meg fizetésére is szorgalmaztatik, már pedig az Tél is közelitvén nem tudja magát hova vonni, mivel semmi kezdetét nem láttya hogy az Uraság más kortsma házba szállani igyekeznék. Azért esedezik, hogy ezen álapottyát tekintetben venni méltóztatnának.

Az Hellység Notar. által

Peter Summar beodrai
lakos

28-a Aug. 1782.
(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 10. 30.)

1. haszonbérleti kártérítés — 2. használta.

VII.

Beodra (Novo Mileševo).

Tekintetes NT Dominális Szék!

Alól meg irt panaszolkodik a véget, 1. hogy a kaszálás idejében, midőn a fia az robotton a kaszáját meg akarta verni az Uraság Inspektora által korbácsal verettetett meg. 2. hogy midőn, azon járvány betegség a Hellységben

uralkodott volna, az Uraság parancsolattyára egésségtelensége miatt robottra nem mehetett, ismét az emlitett fia elő hivatván, noha annakelőtte egész hetet az robotton töltötte el: melyre nézve őtet a Fia öregségében el hagyni szándékozik.

Az Hellység Notar. álatal

Osztoja Milan
beodrai lakos

28-dik Aug. 1782-dik esztendőben

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 10. 30.)

VIII.

Fény (Foeni, Romániában).

Tekéntetes Nemes Vármegye!

Alább irtt lakosok fájdalmassan panaszolkodni kéntelenittetnek, hogy robottális napokat, mellyeket földes Uruknak az magazinuma épittetésekor le szolgáltak, semmi reflexióban[1] nem akarja venni, melly hijában, és ingyen tett munkájuk következendőkbül álló: ugy mint:

1. Lipovárul két száz köböl[2] meszet egy izben, más izben pediglen mintegy 300 köblöt.
2. Hatvan ezer éget. téglát és 70.000 válugot Tolvádiárul.
3. Ötven ezer sindelt és 80 kocsi karót Páncsovárul, nem különben:
4. Fát is prostyát Káránsebesrül hoztanak, és száz féle illyen szolgálatokat naponként kéntelenittetnek tenni és ugy hogy ha még valamellyik közülök kéri, hogy legalább egy vagy más fél napot engedne az maga dolgára, és munkájára egy hétben, tselekszik, hogy egy felől katonája, más felől maga az földes Uruk ingeiket testükrül le tipázza, és
5. Az Iberlandot,[3] mellyet földes Uruktul 1007 frtban exarendáltak, ugyanis már 607 forintokat megfizettenek, nem tudják micsoda okra nézve kaszátottak kaszálóikat.

Azért mélly alázatossággal esedeznek az Ttes Nemes Vármegye kegyes szine előtt, hogy ezen igazságtalanságokat kegyessen investigáltatni, és bölts itiletet nékik szolgáltatni, és le szolgált robottális napjaiknak bonificátioját rendelni méltóztasson.

Nagy Becskerek, 8-a Aug. 1782.

Fény helség lakossai közönségessen

(Vadjasági Levéltár, Torontál, 1782. 7. 171.)

1. figyelembe — 2. űrmérték, melynek nagysága tájanként változik — 3. Überland: a földesúr és a jobbágy közösen használt földje.

IX.

Fény (Foeni, Romániában).

Tekéntetes Nemes Vármegye!

Mivel minden élelmünket és adózásinkat kereskedéssel vevésünk és el adásunk által széllel az országban meg szerezni szoktuk; melly eő Fölségétől is nékünk kegyelmesen megengedtetett, hogy szabadon bizonyos passus levelünk

mellett járhassunk: itt mi okra való nézve nem tudom? Fen hellységnek mastannyi földes Ura el multt Aprilis holnapnak napjaiban engemet passus levelem mellett minden ok nélkül á mint Hellyszég birája, és két jelen levő Inzsellér[1] urak nyilván való bizonyságot tesznek, le huzatván keményen megh pálczáztatott, és azonnal az Hellységből ki hajtatott. Mellyet tsak hamarjában alázatos memoriális levelem[2] által az TTes Ns. Vármegyénél már detegáltam;[3] de mivel rajtam el követett verettetése után min ekkoráig nagyon betegeskedem, semmiképpen meg jelenni tőlem ki nem telhetett.

Nagy alázatossággal ezen gyalázat és törvénytelen tselekedetnek orvoslása vigett az Ttes Ns Vármegyénél esedezem, méltóztassék illy sérelmes ügyemben segedelmét nyujtani, és kegyes assistentiával[4] mind ezeket vidicalni.[5] Melly eránt is kegyes resolutióját[6] el várván alább irtt minden tisztelettel maradok Tekéntetes Ns Vármegyének

Alázatos szegény szolgája
Mojses Sámuel makai zsidó

N. Sz. Mikos die 26-a Aug. 1782.
(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 9/1. 61.)

1. mérnök — 2. panaszlevél — 3. föltártam — 4. közreműködéssel — 5. megtorolni — 6. döntését.

X.

Fény (Foeni, Romániában).

Anno 1782 die 12-a mensis Septembris in Possessione Fény, ad meritum instantiae verberati Judaei Makoviensis Samuelis Mojzes peracta est inquisitio sequens.[1]

De eo utrum?

Vallja meg a tanu mi okbul? avagy igaz-e, hogy fényi földes ur Mocsonyi András uram azért verette meg Samuel Mojzes nevezetü makovai zsidót, mivel az helség uczáján dohányzott?

...Primus testis Zaria Zsivánov annorum circa 33-ia G.r.n.u.[2] Poonis Fény judex,[3]

ad 1. Vallja, hogy az zsidó, midőn béjött volna az Helységben elsőbben is jelentette magát az tanu házánál, de az tanu oda haza nem lévén, el ment a kis biróval földes ur Mocsonyi uram szállásához, ahol a tanu is jelen volt és a tanunak szeme láttára bé ment hozzá a szobájába, hogy szabadságot kérne tőle holmi nyer bőröket az helységben öszve venni: de az Földes ur meg nem engedvén néki, ki hajtotta a szobájábul. Ki méne annakutánna a zsidó a konyhára, meggyujtván ottan a pipáját; a földes ur is kevés vártatva utánna indulván, midőn a zsidó észre vette volna, hogy a konyha felé sietne, minek előtte dohányozni kezdett volna, a pipáját markába szorittván, a zsebébe nyomta, hogy a földes ur észre ne vegye; annak utánna sok izben kezde ismét könyörögni a zsidó, hogy engedné meg néki a faluban járni, és holmi bőröket nyereségre öszve venni. Ezen sok kéréssei után parancsolta a tanunak, hogy a zsidót verné ki a falubul, de a tanu azt nem tselekedte; hanem annak utánna a földes ur a zsidót le vonyatván meg pálczáztatta, de se azt nem tudja, hány pálczákkal verettette meg, se pedig azt, ha vallyon a meg gyujtott pipáért vagy pedig azért, hogy a faluban bőröket akart öszve venni.

Secundus et tertius testes Leopoldus Ubertii superior locumtenens, et geometra camerilas, nec non Franciscus Richter aeque geometra:[4] egyenlőképpen vallyák, hogy az fényi földes urnál az deutrális[5] időben ebéden lévén, az ebédnek vége felé látták, hogy a kérdésben vett zsidó, bé jöt az ebédlő szobában, mutatván passussát, és szabadságot kérvén tőle, hogy a faluban járhatna bőröket vásárlani, kérésének Mocsonyi földes ur helt nem adván, ki hajtotta a szobábul, és maga is kevés vártatva ki menvén a zsidót, nem tudják mi okbul le vonyatta, és hány pálczákat verettetett rajta azt sem tudják. Vallyák tovább, hogy a midőn verték volna a zsidót Mocsonyi uramnak apóssa szemére vetette, hogy mért veretteti meg a zsidót olly ártatlanul.

Sig. Anno, Mense, die Locove ut supra[6]
per I. Cottus Torontaliens. Ord. Judlium[7]
Josephum Buday mp.
et ejusdem I. Cottus V. Judlium
Andream Simonyi mp.

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 9/1. 65.)

1. Mojzes Sámuel makai zsidó kereskedő panasza nyomán készült vizsgálati jegyzőkönyv. — 2. A görögkeleti, pravoszláv vallás hivatalos rövidítése (nem egyesült görög szertartású). — 3. Fény község 33 év körüli bírája. — 4. A második és harmadik tanú, földmérő mérnök. — 5. Jelzett. — 6. Kelt, mint fent. — 7. Judex nobilium = szolgabíró rövidítése.

XI.

Klek.

Tekintetes Feő Biro Ur!

Szintén két hete készen, hogy kléki knéz kis biroval edjütt rend nélkül lovaimat el vivén, és forspontra[1] hajtván becséi V. Biró és Elleméri esküttt urakkal Neuzinra, történt hogy éjtzakák idején az utat el vesztvén, addig nyargaltak, mig Botosra bé találtak, és ott hálván, más nap megint az én lovaim mentek Botosról Neuzinra, mind addig, ugy hogy más napon egyik azok közül s. v.[2] megdöglött, mellyért igértek nékem 48 forintokat. Ezzen nyavalyámból alázatosan instálok, kérdeztessék meg a knéz,[3] miért hajtott rend nélkül és káromat térittse visszá maradván tekéntetes Feő Biró urnak

alázatos szegény szolgája
Bunya Todán
kléki lakos.

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1784. 36. 57.)

1. Lovas fuvar, előfogat előállítása. — 2. A „sit venia=engedelmet, bocsánatot kérek" rövidítése. Az illetlennek tartott szavak elé szokták írni. — 3. A falusi bíró szerb és román neve.

XII.

Inclyta Universitas Patroni Gratiosissimi![1]

1-mo: Tekéntetes Nemess Vármegye előtt alázatosan jelentyük, hogy rajtunk olly kemény veréseket tésznek, mig a kosakunk[2] mind le szakadoz az hátunkról.

2-o: Száva Péri dolgozott 33 napokat a földes urnak, a Camarának[3] penig 18. napot és még 26 napokat akarnak dolgoztatni.[4]

3-o: Bárány dézmálásban igazságtalanul contrabandoztatnak.[5]

4-o: Midőn már nyomtatni[6] lehetett volna, nem engedtetett, sőt szintén éhel halásra jutván dologra hajtottának, és 3 napot egy más után dolgoztattanak és rongáltanak.

5-o: Pakulár Mihályt meg fogadta a földes ur, hogy dolgoztasson mint mester ember és minden napra kr. 24[7] fog fizetni, de 20 napra egy forintot fizetett és azután huszon öt pálczával büntetődött.

6-o: Mihály Mohánt a pandur ok nélkül meg kötözvén a knéz házánál 2 nap kötve tartotta, csákánnyal rongálta.

7-mo: A dologban semmi pihenést nem engednek, ennünk rendes idején nem hagynak.

8-o: Ha az ökör a szántásban el dőlt, azt mondja a földes urunk, hogy hajtsuk a mig egy sem marad.

9-o: Midőn rabotra mentünk a lovakat ki botsáttani nem engedtetett sőt egész nap kötve éhezett.

10-o: Mü alázatosan jelentyük, hogy minden adosságokat ki fizetvén egész falustól el mégyünk,[8] de ezen földes urat nem szolgállyuk. Maradván Tekéntets Nemes Vármegyének

8-va Aug. 1782.

Alázatos szegény szolgáji
Klecki helység közönségesen

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 7. 170.)

1. A vármegyei tisztikar hivatalos megszólítása: tekintetes vármegye, legkegyelmesebb patrónusaink!
2. valószínűleg kosulyánk = ingünk.
3. Az új földesúr előtt a bécsi Kamara volt Klek község földesura.
4. Arról lehet szó, hogy a jobbágyra kötelező évi 52 nap igás robotból Száva Péri a kamrának mint régi földesúrnak ledolgozott 18 napot, az új földesúrnak, Lázár Lukácsnak 33 napot, és az egynapos tartozás helyett 26 napot követel tőle.
5. Tíznél kevesebb bárány után is erővel elvisznek egyet.
6. Csépelni, állatokkal kitapostatni, kinyomatni a learatott gabonát.
7. Kr. vagy xr. a krajcárnak, a forint hatvanad részének a rövidítése.
8. Az Urbárium, bizonyos körülmények között, megengedi a jobbágynak azt, hogy adósságának rendezése után más helyre költözhessen. A klekieknek már pár hónap után elegük van az új földesúrból, azért akarnak, mint azt tudjuk, a Határőrvidékre költözni.

XIII.

Nagy és Kis Torák (Begejci).

Inclyta Universitas, Domini Patroni Gratiosissimi!

Alázatosan jelentyük T. Nms Vármegyénk kegyes Urainknak:

1-o: Nintsen annyi marha legeltető hellyünk, az holottis csak a lovainkat, mellyekkel éjjel nappal forspontozunk hol legeltessük, sőt a mü izlazunk[1] még csak az helység s. v. sertésseinek sem elégséges.

2-o: Azon marha legeltető helyett is az helység földjiből szakasztották, melylyért két rendbéli portiót fizetünk.

3-o: Az holott a marha legeltető hellyünk vagyon, ottan semmiképpen kutat csinálni nem lehet, sem penig délire annyi számtalan marhát Begére hajtani, mivel igen messzére vagyon, innen következik az, hogy a mü marháink napjában egyszer isznak vizet, melly szomjuság mia sokszor, marháink s. v. el döglének, és el pusztulnak a szojuság miá.

4-o: Nékünk Nagy Torákiaknak az hol marha legeltető hellyünk vagyon azon hely a T. Urasság földje, mellyet eddig 225 forintokban tartottunk a Rent Amtol,[2] de most T. Földes Urunknak 1000 forintokot fizetünk és a marháknak hordoval viszünk vizet.

Melly alázatos reménkedésünk után várván a kegyes atyai választ vagyunk és maradunk Tkts Nms Vármegyének

Toma Grubán nagy biró
Mihály Bibu, Sztrájna Kitority
Márminko Mihutz,
Stéfán Demián esküttek
és egész Kiss-Toráki helység

alázatos szegény szolgái
Lázár Hoka nagy biró,
János Alászu, Mihály Jákob,
Jován Kresztuzk,
Nikula Csiresán,
Dragoj Pán esküttek
és egész Nagy-Toráki helység.

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1783. 13. 143.).

1. Legelő, ahová a jószág kijár (izlazi). — 2. Az udvari kamara uradalmi intézősége.

XIV.

Nagy Torák (Begejci).

Mü kik alábbis fel irattattunk ugj mint Nagj Toráki Helység adjuk tudtára mindeneknek a kiknek illik, hogj mü mivel eddig is magunkot Felséges Koronás boldogul országlo Császárunknak szolgálattyára köteleseknek tartottuk, tartyuk, és tartaniis akarjuk, kivánjuk tehát ezutánnis hogy eő Felségéhez mégis igazabb és hivségesebb szolgálatunkat meg mutassuk, és meg esmértessük a mü kegyelmes Előljáróinkal is, mü magunkban egy szivel lélekkel el végeztük mind nagjok és kicsinek, hogj mü az mü Felséges koronás boldogul országló Császárunknak militaris[1] hiven szolgálni kivánó népei utolso csep vérünkig készek vagjunk és lészünk is alázatosan remélkedvén, hogj az mü laó hellyünkön szolgálhatnánk. Hogy ha penig igy nem engedtetnék, tehát innetig el menni készek vagyunk csak viszont reménkedünk, hogj egész helységünk egy hellyben telepittessék le. Melly fent irt dologról adjuk ezen helységünk pecsély-

tyével megerőssittetett obligatorio-Testimonialisunkat.[2] Költ Nagj Torákon. 24-ta dec. 1783.

Nagy Toráki birák, esküttek, és mind az egész helység, nagjok, kicsinek, gazdagok, szegények közönségesen.

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1783. 18. 141.).

1. a Határőrvidék keretébe tartozó jobbágyok és katonák elnevezése. — 2. kötelezvény levelünket.

XV.

Óbesenyő (Besenova Veke, Romániában).

Tekintetes Nemes Vármegye, Kegyes Uraim s Patronusaim!

Alázatossan kéntelenéttetem az Tekintetes Nemes Vármegyéhez folyamodnom a végett: hogy minekutánna az Padei tisztartó Mesteri János urammal meg alkudtam volna 400 darab juhokra, hogy ellés lőtt haitassa el, mellyekért 10-a Martii maga juhásszát küldvén, a mellyek tettszettek a juhászoknak ki válogatván el haitottak Padéra, mellyekkel magam is el mentem, és ott helben Tisztartó urammal háromszor meg olvasván, akkor egyet sem vetett vissza, hanem annak utánna motskos leveleivel vénségemet hányván szememre, mint ha más juhokkal meg tsaltam volna, fenyegetett, hogy vineket, és nem czigár juhokat adtam ötvenig valót, mellyért az hátra maradott 395 ft 20 krt meg nem fizeti még más juhokat nem adok, melly leveleire más ötven darabot haitván harmad napig ott tartottam, de haragjában egyet sem vett el, ismét haza haitattam, mondván nékem más juhaim nintsenek, hanem az mellyek nem tetszenek, hánya ki az Ur és azokért ne fizessen, de se juhaimat vissza nem adta, se ki nem fizetett, már ötször voltam nála, de tsak azt feleli, ő nem bányó ha husz forinton veszem is párját, adgyak néki olyanokat, mint ő kiván, vagy még hetven darabokat vissza nm veszek egy pinzt sem ád, holott mindnyájokat az maga jegyeivel jegyezte és az bárányokat ki heriltette, ha ugy akart, miért nem adta mindgyárt vissza, mért tartóztatta mind jószágomat mind pinzemet két holnaptul fogva, nékem annyi költséget s fáradságot okozván.

Mellyre való nézve alázatossan folyamodom az TTes Nemes Vármegyihez, méltóztassék ezen elől számlált sulyos panaszimat szivire venni, és bölts itélet s hathatós tehetsége szerint fönt nevezett Padei Tisztartó uramat, azon hátra maradott 395 ft. 20 kr. ki fizetésire ösztönözni. Mely gratiaért maradok

az Tekintetes Nemes Vármegyinek alázatos
szolgája
Matea Guranof
Oh Besenyői lakos

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 9. 37).

XVI.

Szőreg (Magyarország).

Tekéntetes Nemes Uraság Széke!

Alul fel jelzettek személyük, hogy emlékezik Tekéntettes Nemes Uraság Széke arrul, hogy minémü nagy szorulás légyen helységünkben szárazság időben is, annyival inkáb nagyobb vizáradáskor, ugy annyira, hogy vetéseinkben marháink szörnyü károkat tesznek, és ha kaszáloinkra nem eresztenénk éppenséggel el vesznének. Erre való okra nizve mély alázatossággal könyörgünk, hogy azon 100 jugerum[1] darab földet, mely nem régenten az Überlandtbul Rath uramnak excindáltatott[2] helységünknek nagy kára vót, nékünk azon arendában mellyben Rath uram tartya bocsajtani méltóztatnék jeles okokra való nizve. Et quidem[3]

1-o Mint hogy ennek előtte nem egy ember birta, hanem egész helség.

2-o Viz áradáskor egyéb száraz hely nincs ahonnan a falu szolgálhasson midőn vagy ordinanczoz[4] vagy Uraság, vagy Ő Felsége tisztjei helységünkben érkeznek. Melyért midőn alázatos szivvel kérjük Tettes Nemes Uraság Székét, hogy nem csak az eddig való csekélységünkbn vagy hadni bennünket, hanem a Publicumot, a Privatumnak[5] elejben tenni méltóztassék, annál inkább is hogy Rath uram kereskedő ember lévén nem szorult azon csekély földre, mely nélkül telyességgel mink el nem lehetünk, azonban ha eddig a nélkül el lehetet, ez utan is, a midőn az helységnek nagy kára következhetne, el lehet.

Többnyire tapasztalt uri malasztiban ajánlottak azon főképpen esedezvén hogy ezen instantiank[6] foganatos légyen, örökös engedelmességgel, és hivséggel maradunk

Söreg die 9-a Januar. 1783.

alázatos szegény szolgái, és
jobbágyi Söregi lakosok.

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1783. 19. 21).

1. hold — 2. kihasíttatott — 3. mégpedig — 4. előfogatot ad — 5. közösségit az egyéni elé tenni — 6. kérvényünk.

XVII.

Nagyszentmiklós (Sanikolaul Mare, Romániában).

Tekintetes Nemes Vármegye!

Tetemes keservemnél ki terjeszteni kényszeríttetek a Tekintetes Nemes Vármegye előtt; miképpen ezen folyó esztendőben Sz. János havának 3-iknapján az földes uraságnak Bandurja, egy Joscha nevezetü város esküttyével edgyütt házamhoz jövén, engemet hogy következendő nap, melly hétfőn vala a Vizesdai pusztára robotra mennyek, elől szólitott légyen; Mely parancsolatnak, nem hogy meg gátolója lenni kévánkoznék, hanem éppen akkoron leg kevesebb kenyerem házamnál sem lévén, a meg irt Bandurnak igy feleltem: Barátim! Én robotra tartozó napjaimat többnyire már (amint gondolom) le dolgoztam, tekéntsétek azt, hogy házamnál tsak egy falat kenyeret sem találnátok, holnap a malomba mennem kellene, hijátok inkább azon svábot, kinek a földes ura-

ság földemnek felét által adta, máskor én is köteles szolgálatomnak meg gátolója s hátráltatója lenni nem kivánok. De mivel a Bandur viszszálá: Hogy mind ezen okoknak miatta a földes urhoz mennyek, véle együtt azonnal el is mentem, de a földes urnál senkit oda haza nem találván, vissza térni akartam, ezt észre vévén az eskütt Joscha, nem eresztett hanem a knézhez hivott, ahová ismét vélek együtt el indultam, s uton nem tudom mi okbul (hihető hogy részeg vala, mivel a fiam korcsmáján hat icze bort meg ivott) Joscha eskütt reá kiálta a Bandurra: Üssed ugymond Jevrem hajtsad őtet; Ezen szóra Jevrem bandur el annyira bottyával el vert, hogy ezt rajtam összve zuzván, másikával is ütött, s vert, és tsunyájul meg vérzett légyen, sőtt Isten tudja mit tett volna továbbra vélem, ha tsak (a mint az ide rekesztett Inquisitio világossan mutattya) mások által térdei alól, s kezei közül ki nem ragattattam volna. Igy a knézhez nagy nehezen el verődvén, ez azt felelte, hogy mennék dolgomra, mivel néki vélem semmi köze sem lenne; Én azért haza indultam, de az utczán ismét verni elől kezdettek, s hunczfuth s más egyébnek nevezvén, s kiabálván engemet; Sok tsatájim után tsak ugyan haza mentem, már ezen dologrul többet nem is gondolgodván. És ime az utánna következett kedden a vásárba menni akarván, az Uraság házánál kint ülő Bandur által megragattattam, és a földes Ur elejibe vittettem, ez iszonyu szidalmakkal, s majd tsak tajtékos méreggel habozó szájával reám rohanván engemet ki vetett az ambitusra, egy hosszu spárgát hozatván utánnam mellynek egyik végét egyik bajuszom végére, másikat másikára kötvén a falba álló két szögre fel huzatott, s olly fájdalmak, s kinok között két óránál tovább ott tartatott, hogy ha kés akadhatott volna kezembe, magamba ütni kénszerittettem volna, mivel, ha az egyik végén bajuszomnak segitettem fel ágaskodván lábam ujjaira, a másik annyival keményebben huzódott, emezt ismét emelvén, a másik ránczigáltatott fájdalmasban, végre hogy magamon segéthetnék a nálam lévő pálczát is le eresztettem lábaim alá, de még keservesebb vala, mert ez hemperegvén, annyival inkább ingadozással fájdalmat okozott. Olly hosszas kinjaim után el botsájtván igy fejeszte bé rajtam tett haragját a földes Ur: No hallodé most meny haza, és ezen dolgot senkinek se mond, senkihez panaszra ne meny, mert máskor az órrodat furatom keresztül, és ugy annál fogvást akasztatlak fel tégedet.

Mind ezekre nézve alázatossan esedezek a Tekintetes Nemes Vármegye előtt, méltóztassék ügyemet fel venni, és az illyetén halhatatlan kegyetlenség ellen engemet ennek utánna s vélem együtt ne talántán más szegény adó fizetőket kegyes patrociniuma által megoltalmazni; védelmezni, mely kegyességéért a T. Nemes Vármegyének maradok

Sz. Miklós die 7-a septembris 1782

fő hajtó alázatos szolgája
Irimia Nepoth Nagy Sz. Miklósi lakos

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1782. 8. 12).

(XVII—XIX-ben a panaszlevél alapján lefolytatott tanúkihallgatás jegyzőkönyvét közöljük)

XVIII.

Anno 1782. die 17-a Aug. in oppido Nagy Sz. Miklós penes Commissionem D. S. V. Comitis sequens peracta est Inquisitio.

De eo utrum?

1-0: Le tett hite után vallya meg a Tanu: tudja-é, látt-é, vagy hallotta-é, hogy junius holnapnak 30-ik napján, mely vasárnapon vala, Irimie Nepothot az Uraság Bandurja, egy Joscha Pavel nevü esküttel együtt rabottra hitta volna? Ha ugy

2-0: Látta-é, hogy megnevezett Irimie Nepotot a Bandur Joscha esküttnek ingerlésébül el annyira agyba, főbe, verte, hogy a fejét is bé törte volna? — S mi okbul eshetett ez beszéllye el.

3-0: Jelen volt é a tanu midőn következendő kedden Irimie Nepoth a vásárban akarván menni, az Uraság Bandurja által meg állitatott, és bé hajtatott, az után a földes Ur által bajusszánál fogvást egy falban álló szegre fel akasztatott? Ha jelen volt

4-0: Igaz lélkére minden félelem nélkül vallya meg, és circumstantiáliter beszéllye el a dolognak elejétől fogvást való minémüségét egész végezetig?

Primus testis Ferdinandus Genzl I. Regimenis Würtembergiani Vigiliarum Magister annorum circa 47 Rom. Cath. sub eo cui adstrictus est juramento fatetur Ad 1-m nihil. Ad 2-m nihil. Ad 3-m. A tanu ugyan arrul semmitsem tud, hogy ki által, és miképpen hivattatott vagy hajtatott volna a földes Ur eleibe Irimie Nepoth, hanem ad 4-m egy Majka nevü káprálya a Fátenshez, hozzája szaladt, nagy nevetve mondván a Tanunak, hogy tsak hamar menne véle, olly ujságot, melyhez hasonlót még soha sem láthatott, fog mutatni nékie, azért a Fatens el méne és a káprál egyenessen a földes Ur házahoz vezette, ahol Irimie Nepotot a strázsa háznak folyosóján, egy falba álló nagy szegre bajuszánál fogvást fel akasztva találta, kinek lába alatt egy hasáb fa volt téve, de azt nem tudja a Tanu, hogy azon fa mi okbul lett légyen oda helyhesztetve, meg lehet, hogy talán mindétig ott szokott állani, hanem azt igaz lelkére vallya, hogy jó fel vala huzva bajusza mind a két végére spárgát lévén kötve akit mint egy fél fertályig nézvén a Fatens el ment, a káprált még ott hagyván maga után.

Secundus testis Jankó Boszin annorum cca 40. Incola Sz. Miklósiensis et Antonius Kerpeniszán tertius testis, annorum cca 54, G. R. N. U., desposito corporali juramento fatentur ad 1-m nihil, ad 2-m Igenis látták ezen Fatensek midőn Irimie Nepotot Jevrem Rotaru nevü bandurja a földes Urnak az utcza közepén közel a knéz házához huszta vonta, hanem azt nem látták midőn verte volna, elég az hogy a bottya mely jó vaskos vala, el volt már törve, és ismét uj botot fogott föl, azzal is verni akarván, de Irimie nem szenvedhetvén már veréssét a bandurnak az hajába kapott, ez ismét erősebb lévén Irimiénél, őtet a földre vetette, a csizma sarkával rugdalván ábrázattyát, ugy hogy meg is vérezte jó formán, mert az első tanunak, Jankó Bozsimnak a nadrágra is cseppent a vére ezt látván a fátensek nagy erő szakkal tudták ki huzni keze alól a bandurnak őtet ki az első tanunak a lábát meg fogva, könyörögvén néki hogy ne engedné már őtet tovább kinozni a bandurnak. Ad 3-m et 4-m nihil.

Quartus testis Nikola Philip annorum cca 44. juratus oppidi Nagy Sz. Miklós, G. R. N. U. deposito praevie juramento fatetur ad 1-m nihil, ad 2-m. Ezen tanu Jankó Bózsimmal együtt a deutrális időben ki küldetett a mezőre, hogy Antóni Kerpenizsánnak a kárát megbetsülnék, a honnét hogy együtt vissza jöttek volna, messzirül látta a Fatens, hogy Irimie Nepotot Jevrem Rotáriu bandur bottyával agyba főbe verte, kikhez, hogy közelebb érkeztek, látá, hogy a bandur kezébe két bot vala, egyik törött a másik egész, itt is verni akarta Irimiét a Bandur, de ez hajába kapott néki, hanem a bandur erősebb lévén, és őtet a földre ütvén a csizmája sarkával rugdalta ábrázatban ugy hogy a vére is folyik vala nékie, ezt látván a Fátens a többiekkel nagy nehezen tudta széjjel verni, és bontani őket. Ad reliqua nihil.

Quintus testis Petrus Müller annorum 38. R. Catholicus judexcommunitatis germanicae M. Sz. Miklosiensis fatetur ad 1-m nihil, ad 2-m aeque nihil. Ad 3-m A tanu nem tudja igazán ha kedden e vagy mikor volt az deutralis dolog, hanem elég az ahhoz, ogy éppen akkor a dézsmabéli contractus eránt bé ment a Tanu a földes Urhoz Joann Lenhard esküttel, Carl Pucholtz, Henrich Esperinth, Georg Ludvich, Jacob Czencziszsel, és Henrik Jermennal együtt, mindőn Irimie Nepoth oláh ember már a bajuszánál fogvást fel vala akasztva; innét ad 4-m igaz lelkére vallya, hogy a meg nevezett embernek mind a két végére bajuszának spárga vala kötve, melly spárga ismét az ambituson egy fogason lévő két szegre vala kötve jól huzóssan, mert midőn Irimie beszélni akart is nem lehetett tüle, ha tsak jól a lába ujja hegyére (amit alig tselekedhetett meg) mivel ha egyik részén a szájának engedett, a másik huzódván a spárga által fájdalmasabban rántatódott, azért egy pálczát tett a lába alá hogy szenvedésse könnyebb légyen, és így igazi lelkire mondja a tanu, hogy Irimie két orráig, mert 7 órátul fogvást 9 óráig, melly időben a Tanu mindétig jelen vala, ugy függött, hanem ezután el végezvén dolgát a Fatens semmit tovább a dolog felől nem tud mondani.

Super quibus praesentes nostras damus litteras testimoniales,
Sigl. in. oppido N. Sz. Miklós, die 7-a sept. 1782.
Joannes Vörös I. Cottus Toront. V. Judlium mp.
Sigismundus Zolnay de eadem ejusdem I. Cottus jurassor mp.

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1784. 33. 47).

XIX.

Anno 1783 die 8-a Martii in oppido Nagy Sz. Miklós I. Comitatui Torontaliensis ingremiato praesens magistralis inquisitio juxta subnexa deutralia puncta est.

De eo utrum?

1-mo: Tudja é vagy látta é a Tanu Irimie Nepotot Nagy Sz. Miklósi lakost már elmultt 1782-dik esztendőben meg eset junius holnapnak 30-dik napján, ki, s hol, és miképpen bajuszánál fogvást akasztotta fel?

2-do: Nemde ezen kegyetlen tselekedetet a földes ur Nacko Kristoff parantsolta, és ugyanennek akarattyával, s jelenlétiben meg is történt?

Testis Vásza Popovits annorum circa 26. incola M. SZ. Miklosiensis G. R. N. U. deposito praevie corporali juramento fatetur ad 1-mum.

E Fatens azon üdőben a földes Ur Nacko Kristoffnak pandurja lévén, jelen vala midőn Irimie Nepotott bajuszánál fogvást két felől két spárgára fel akasztották, sőt e tanu kötötte egyik végére bajuszának a spárgát, a másikra pedig Mihajlo Rajtsity, ki még most is pandurja a földes Urnak. Maga pedig ad 2-m a földes Ur mindenkor jelen vala és egyedül az eő parantsolattyából tselekedték ezen deutralis kegyetlenséget, mivel magoknak az ily halhatalan büntetés soha eszekben sem tünhetett volna. Hozzá tészi azt is Fatens, hogy a földes Ur a történteknek idején mellettek álván önnön maga tanitotta és igazgatta a tanut társával Mihajloval edgyütt, miként kellessék tudnia illik nekik a bajuszt megkötvén fel függeszteni.

Super quarum praevio mondo per nos peracta inquisitione has damus Litteras testimoniales. Sig. anno, die, locove quibus supra.

Joannes Vörös I. Cottus Toront. V. Judlium mp.

Sigismundus Zolnay de eadem ejusdem I. Cottus Tor. jurassor mp.

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1784. 23. 104).

XX.

Újbecse (Novi Bečej).

Alábbi is meg irtt ezen levelemnek rendeivel adom tutára az kiknek illik, és igaz lelkem ismeretivel atestalom, hogy midőn elmult december holnapban tisztelendő Uj Becsei plébánus urtul ugyan Uj Becsei Földes Uraság tisztartójához Tapka Mihályhoz küddettem volna az elmult Angariára illő pénznek fel vételére, akoron Tapka Mihály jelentésemre igy felelt, Deminek a papnak pénz, hiszen se gyermeke se felesége néntsen, egy kevés gondolkodása után ismét el köldött, hogy hoznam el az quietanciat[1] melyet elis vittem Plebanus urtul 50. Rft.[2] szolot de ere ambar 50 forintokrul irva valais 30 forintnal tsupa réz pénzben többet nem adot Tisztartó uram, melyet látván Plebanus ur, hogy kevessebbet adott, mind sem a menyiről a quietencia irva vala velem együtt említett Uraság tisztartójához ment, ez alkalmatossággal ben lévén a szobában mind ketőjökkel, Tapka Mihaly tisztartótul ezeket halottam szolanni: ha ezutan Plébánus ugy nem fog hozam kérni gyönni az angariat mint edig Becskerekre járt én ki sem adom, mivel a Császár eladván a Jószágot, már most nékem sem pap, sem Consistorium[3], sem pedig más Urasság nem parantsol, aztat tselekszem, a mit akarok mivel a Földös uram után én vagyok az ur helységben, mely hallott szókrul adván ezen kezem irásával és nevemmel meg erősített leveleimet, hoza tészem, hogy akar hol, és akar mikor szükséges fog lenni hitemet is anak mogya szerint mikor szükséges lészen le tenni kisz vagyok. Költ Uj Becsin 20. Febr. 1784. Molnár György mp. Uj Betsei katholikus Cantor.

(Vajdasági Levéltár, Torontál, 1784. 23. 104).

1. nyugtát — 2. Rénes, rajnai forint — 3. a kamarai birtok kormányzó testülete.

XXI.

Egres (Egres, Romániában).

Tekéntetes Ur Vice Ispány Uram! és Tekintetes Nemes Vármegye, érdemem felett való Kegyes Patronusim!

Nagy alázatossággal kéntelenittettem a Tekéntetes Urakhoz alázatos instantiámmal a végre folyamodni, hogy az el mult tavasszal akkori I. Offitium[1] az én fél sessiómat mivel a Camerale quantumot restáltam[2] vólt, tőlem el vette és másnak adta és más mostan sem magamat sem hét gyermekeimet nem táplálhatom, marhátskáimat szénával nem tarthatom, az egyik fijam 16 esztendős, ki is mind a földet colálhatná[3], mind pedig a robothát véghez vihetné, és ha szintén magam elnyomorodott légyek is szegény gyermekeimet táplálhattya, ez az ifjú, ami a restantiát[4] illeti abban is tsak 3 forintokkal és 50 és fél krajcárokkal restállok[5] és azt is igyekezém a Nemes Camerának meg fizetni. Alázatossan instállok azért a Tekéntetes Urak kegyes szive és lábai előtt hogy rajtam szegény nyomorult emberen könyörülvén azon fél sessiómat kegyes uri szokott gratiájuk szerént méltóztassanak vissza adatni. Mellyet is midőn alázatossan óhajtanék, életem folytáig igyekezem meg szolgálni, maradván a Tekintetes Uraknak alázatos nyomorult

szolgájuk
Treilla Pintye Egressy lakoss

(Vajdasági Levéltár, Torontál, ? 8. 163).

1. jószágkormányzóság — 2. a kamarának járó adóval hátralékban voltam — 3. művelhetné — 4. hátralékot — 5. tartozom.